

Sebestyén Árpád 80 éves*

Tisztelt Kollégák! Kedves Megjelentek! Sebestyén Árpád kereken nyolcvan éve, 1929. december 8-án született a Szatmár megyei Gacsályban. A gazdag életműnek a hetvenedik évig ívelő szakaszáról kitűnő, részletes értékelést adott a debreceni kolléga, pályatárs, Nyirkos István a jubileumra összeállított emlékkönyv bevezetőjében (Sebestyén Árpád hetvenéves: Magyar Nyelvjárások 37. 1999: 7–15). Ugyanitt Hlavacska Edit precíz bibliográfiája is megtalálható az ünnepelt tudományos és publicisztikai munkásságáról (17–40). Társaságunk 1999. november 23-i ülésén köszöntötte a hetvenéves Sebestyén Árpádot, a köszöntőt ismét Nyirkos István professzor úr mondta (I. MNy. 1999: 508–10). A megjelent pályaképek és bibliográfia felmenti a mai ünnepi alkalom szónokát az alól, hogy laudációjába részletes tudományos életrajzot iktasson. Ez a nagyvonalúság annál is inkább megengedhető, mivel Sebestyén Árpád professzor úr a magyar nyelvtudomány ismert alakja. Ehelyett álljon itt egy rövid összefoglalás a pálya fontosabb állomásairól, majd következzen néhány személyes gondolat.

Sebestyén Árpád 1954-ben végzett a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ahol a diploma kézhezvétele után tanársegédi kinevezést kapott a Magyar Nyelvtudományi Intézetbe. Egy év múlva jelentkezett tudományos aspirantúrára. Témavezetője Kálmán Béla volt, a kutatási téma pedig a magyar nyelv névutórendszere. A kandidátusi disszertációját 1961-ben védte meg, a mű tömörített változata 1965-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál. A könyv és a témához kapcsolódó tanulmányok mind a magyar, mind a finnugor nyelvészetben általános ismertséget és elismertséget hoztak a szerzőnek. Ettől kezdve Sebestyén Árpád neve és a névutók kategóriája elválaszthatatlanul összeforrt a magyar nyelvtanítás történetében. A szakmai siker gyors előmenetelt hozott az egyetemi pályán is: 1964-ben docensnek, 1975-ben egyetemi tanárnak nevezték ki. Vezette az Általános Nyelvészeti és Fonetikai, majd a Magyar Nyelvtudományi Tanséket, szerkesztette annak évkönyvét, a Magyar Nyelvjárásokat (Kálmán Bélával, majd egyedül).

* Elhangzott a Társaság 2009. december 8-i felolvasó ülésén.

Az egyetemi közéletben is fontos feladatokat vállalt: volt dékánhelyettes és dékán, majd 1975 és 1980 között rektorhelyettes. Aktívan közreműködött a Magyar Tudományos Akadémia több bizottságában (Nyelvtudományi Bizottság, Nyelvművelő – később Anyanyelvi – Bizottság, Magyar Nyelvészeti Munkabizottság). Részt vett a felsőoktatás korszerűsítésének kidolgozásában, különböző szintű minisztériumi bizottságok munkájában. – Nem állt tőle távol a tudományos ismeretterjesztés sem: előadóként, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Választmányának tagjaként, a Hajdú-bihari Szakosztály irányítójaként és a Hajdú-bihari Napló nyelvművelő rovatának vezetőjeként nagy szolgálatot tett az anyanyelvi kultúra ápolásában. Középszkolai tanárok, tudományos kutatók, egyetemi oktatók több generációját is tanította a Debreceni Egyetemen. Végül, de nem utolsó sorban a Magyar Nyelvtudományi Társasághoz is szoros kötelékek fűzik: a választmánynak régi, hűséges tagja, és tagja a Magyar Nyelv szerkesztőbizottságának is.

E dióhéjba foglalt, nagyon hézagos pályakép után következzen néhány személyes megjegyzés, amellyel Sebestyén Árpád, a tudós, a tanár és a közéleti ember előtt tisztelgek. A személyes reflexiókhoz két kulcsszót társítanék: a *sokoldalúság*-ot és a *hűség*-et. (Ez utóbbit Nyirkos István méltatása is kiemeli.)

Milyen területeken, milyen témákban alkotott, dolgozott Sebestyén tanár úr? Ha az időrendet követjük, első helyen a névtant és a nyelvjáráskutatást kell megemlítenünk. Egyetemi szakdolgozatában szülőfaluja, Gacsály helyneveit dolgozta fel. Ebből készült első hosszabb közleménye is, amely 1955-ben jelent meg. A szűkebb és tágabb szülőföld nyelvi értékeinek összegyűjtése és feldolgozása egy életre szóló elkötelezettséget jelentett Sebestyén Árpád számára. Ez a témakör folyamatosan jelen van a munkásságában, sőt 1993-ban, hatvannégy éves korában, amikor már a „befutott” kutatók jó része kényelmesebb, „elegánsabb” feladatokra összpontosít, ő Kálnási Árpáddal együtt egy közel 550 lapos gyűjteményt tesz le a tudomány asztalára: „A csengeri járás földrajzi nevei”-t. Természetesen érdeklik a névtan általánosabb kérdései is, a második magyar névtani konferencián például „A tulajdonnevek jelentéstanához” címmel tart előadást (1970), a közelmúltban pedig „A névutós helynevek kérdéséhez” címmel fonja össze a névutók és a helynevek szálait (1998). A névtani témák sűrűn felbukkannak a nyelvművelő írásaiban is.

A népnyelvi tematika jelenléte az életműben sok hasonlóságot mutat a névtanival. Nem véletlen, hogy a publikációs listán is egy a szülőfalu életéből merített kisebb közlemény viseli az egyes számot: „Gabonacséplés régen és ma. (Gacsály, Szatmár megye)”. A Magyar Nyelvjárások címmel továbbélő Magyar Népnyelv évkönyv a Csűrű-iskola továbbélési szándékát jelzi az új politikai viszonyok közepette is. Tudjuk, hogy egy fiatal egyetemi hallgató számára milyen inspiráló új folyóirat első számában megjelenni, de fontos a hagyományokhoz való kötődés is. Sebestyén Árpád korai népnyelvi tanulmányai jól példázzák a szatmári tájhoz, annak nyelvéhez és kultúrájához való ragaszkodást (pl. A Csűrű-féle, szamosháti éfonológiai értékeléséhez, 1957; A népi kendermunka Gacsályban, 1959). Horizontja azonban nem szűkül be, folyamatosan reagál más régióknak és az országos vagy határon túli gyűjtéseknek, feldolgozásoknak az aktuális eseményeire is. Egyetemi végzése után, 1955-ben azonnal reflektál a készülő magyar nyelvatlasz első módszertani kötetére a Nyelvőrben, és ő lesz az, aki folyamatosan ismerteti a készülő atlasz megjelenő köteteit a Magyar Nyelvjárásokban. De a tájszótárak és regionális atlaszok sem kerülnek el a figyelmét: egy kisebb kötetre való ismertetést ír róluk, főleg az általa szerkesztett debreceni évkönyvben (pl. Bálint Sándor, Szegedi szótár I–II., 1958; Végh József, Őrségi és hetési nyelvat-

lasz, 1960; Penavin Olga, Szlavóniai (kórógyi) szótár I–III., 1981; Új Magyar Tájszótár, 1981; Rónai Béla, Zselici nyelvatlasz, 1996; stb.). Külön öröm számomra, hogy Sebestyén professzor úr az elsők között üdvözölte és ismertette a magyarországi és erdélyi nyelvjárás-kutatás összefogásának eredményeképpen megvalósuló nagy vállalkozást, „A romániai magyar nyelvjárások atlasza”-t (1997). – Külön kellene szólnunk egy ide kapcsolódó érdekes kérdéskörrel, a népnyelvi elemek szépirodalmi megjelenéséről. Számomra klasszikus Sebestyén-tanulmány például „A tájnyelv mint stíluseszköz Móricz Zsigmond műveiben” (1972).

Ha végére érünk a tíz évvel ezelőtti bibliográfiának, a még lezáratlan 1999. évnél is két nyelvjárás témájú közleményt találunk: a 430. tétel beszámoló a III. Dialektológiai szimpozicionról, a 429. pedig egy a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1998. évi közgyűlésén elmondott nagyelőadás, melynek címe: „Egy nyelvészeti tartozásunk – tudománytörténeti háttérrel (Gondolatok egy magyar népnyelvi hangtárról)”. A cím is, meg talán a helyszín és az időpont is jelképes lehet. A cím és a téma annyiban, hogy az el nem végzett feladatok kíméletlenül ott ülnek az elkötelezett kutatók lelkén: nem hagyják nyugodni, folyamatosan tettekre sarkallnak. A helyszín azért fontos, mivel a Társaság vezetősége mélyen átérezte a felvetett probléma súlyát, és a részéről biztosítható lehető legnagyobb nyilvánosságot szánta neki. Ha megnézzük a Magyar Nyelv következő (1999. évi) kötetének élén publikált előadás lábjegyzetét, azt látjuk, hogy az elhangzás dátuma december nyolcadika! Mint tudjuk, ez Sebestyén tanár úr születésnapja. Márpedig egy születésnap nem lehet nyomasztó! Bár az elmúlt évtizedben sem jött létre egy önálló népnyelvi hangtár, de sok kedvező fejleményről számolhatunk be. A legfontosabb talán az, hogy az ELTE és a Nyelvtudományi Intézet közös pályázata keretében digitalizáltuk a magyar nyelvatlasz gyűjtése és ellenőrzése közben keletkezett hangfelvételeket, megmentve őket a fenyegető enyészettől. A szalagok egy része tönkrement ugyan, de a zömük időtállóbb adathordozóra kerülve várja a feldolgozást. És ami legalább ennyire fontos, folytatódnak a hasonló archiválási munkák, mind az ELTE műhelyében, mind a Nyelvtudományi Intézet Fonetikai Osztályán, ahol például a Hege-düs Lajos által készített nyelvjárás hanglemezek digitális átírása fejeződött be. Az egyre nagyobb tároló kapacitású hardverek, az egyre jobb technológia és az internet szolgáltatásai új korszakot nyitottak az élőnyelvi gyűjtések számára is, és ez a fiatal kutatók egy részét is komolyan foglalkoztatja.

A rendelkezésemre álló rövid idő lassan elfogy, pedig még alig fogtam a másik jelző, a *sokoldalú* taglalásához, pedig hosszan beszélhetnék még a grammatikus, az általános és alkalmazott nyelvész, a tudománytörténész, a tudománypolitikus Sebestyén Árpádról. Utolsó jó híremet hadd címezzem a nyelvtörténésznek. Az idei szegedi nyelv-történeti konferencián igen sok fiattól hallottunk nyelvemlék-elemző előadást. Közöttük a legtöbb a Jókai-kódexet vette bonckés alá. Kívánom, hogy ezek a fiatalok is minél többet forgassák Sebestyén Árpád műveit, köztük a Jókai-kódex névutózájáról szóló alapművet (A névutók állománya és rendszere a Jókai-kódexben /1372u./, 2002). Kívánok továbbá ünnepeltünknek jó egészséget és kiváló munkakedvet, hogy a könyvében vázolt nagyszabású terveket – akár egyedül, akár segítséggel – megvalósíthassa. Isten éltesse sokáig!

JUHÁSZ DEZSŐ